

ขันติธรรม

พระอาจารย์สงบ มนัสสุนโต

ถาม-ตอบ ปัญหาธรรม วันที่ ๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๑

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองกวาง อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

ถาม : เรื่อง “จิตดูเวทนา (๒)”

หลวงพ่อก : แสดงว่าต้องมี “จิตดูเวทนา (๑)” มาก่อน

ถาม : กราบนมัสการหลวงพ่อกที่เคารพ

โยมขอกราบขอบพระคุณหลวงพ่อกที่ตอบคำถามโยมเมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๑ ในหัวข้อเรื่อง “เป็นธรรม” ซึ่งหลวงพ่อกได้เมตตาชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องและละเอียด ตอนที่หลวงพ่อกตอบคำถามใหม่ๆ โยมก็คิดเยอะเรื่องการภาวนาของตัวเอง และจับผิดตัวเองเรื่องการภาวนา แต่ตอนนี้พยายามคิดว่ามันเป็นอดีตไปแล้ว หันมาทำปัจจุบันให้ดีกว่า โยมเลยหันมาฝึกสมาธิมากขึ้น พยายามให้จิตแนบพุทโธตลอด ซึ่งการภาวนาของโยมช่วงนี้ วันที่ ๑๖ สิงหาคม เป็นดังนี้ค่ะ

๑. ถ้าสติตั้งมั่นเข้าสมาธิก่อนเวทนาจะเกิด จิตโยมสามารถหนีบเวทนาออกได้ และหากเกิดนิมิต กำลังสมาธิสามารถดับนิมิตได้

๒. ถ้าพลังเผลลเกิดเวทนามาก่อนสมาธิตั้งมั่น หลายครั้งสมาธิก็จะกดเวทนา ซึ่งเวทนาจะดับ สักพักใจเวทนาจะเกิดใหม่ และโยมก็จะใช้กำลังสมาธิกดเวทนาใหม่

๓. ถ้าเกิดเวทนาและสมาธิโยมไม่ตั้งมั่น โยมก็จะเข้าขันติธรรม นั่งสมาธิทนเวทนาจนครบจำนวนเวลาที่ตั้งไว้ โยมเคยทนเวทนาจนจิตรวม ซึ่งหลวงพ่อกเคยเทศน์ไว้ว่าสภาวะธรรมแบบนี้เป็นสภาวะธรรมแบบสัมพลัน มีครูบาอาจารย์สายวัดป่าซึ่งท่านเองผ่านเวทนา ท่านได้ให้หลักการฝึกภาวนาว่าให้ใช้หลักคงที่ต่อเนื่อง เช่น ถ้าเดือนแรกฝึกนั่งสมาธิ ๑ ชั่วโมงให้ชำนาญ และเดือนที่ ๒ ขยับจำนวนการนั่งสมาธิเป็น ๑ ชั่วโมง ๓๐ นาที หรือ ๒ ชั่วโมง ให้ชำนาญ และ

ค่อยๆ ขยับจำนวนชั่วโมงนั่งสมาธิขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งโยมจะใช้หลักการดังกล่าวในการฝึกภาวนาเพื่อผ่านเวทนาค่ะ

สุดท้ายกราบขอพระคุณหลวงพ่อกะในคำชี้แนะ ซึ่งไม่ใช่ประโยชน์เฉพาะตัวของโยม แต่เป็นประโยชน์ผู้อื่นด้วย

ตอบ : อันนี้พูดถึงเขาบอกว่าในหัวข้อ “เป็นธรรมๆ” โทษนะ เราก็ลืมไปหมดแล้ว เป็นธรรมนี่เรื่องอะไรก็ไมรู้นะ เป็นธรรมๆ สิ่งที่ตอบเรื่องเป็นธรรมก็จบไปแล้ว

ที่นี้เวลาตอบนี้เป็นปัจจุบัน อย่างที่ว่า เพราะคำถามนี้บอกว่าเป็นปัจจุบันเลย อดีตอนาคตเราไม่ไปยุ่งกับมัน เราจะเอาปัจจุบันนี้ ที่นี้คำว่า “เป็นปัจจุบันๆ” ถ้าเป็นปัจจุบันมันก็เป็นประโยชน์กับเราอยู่แล้ว ถ้าเป็นประโยชน์กับปัจจุบันนะ แล้วปัจจุบันเวลาที่เราทำสมาธิแล้วมันยังมีกำลังมากขึ้นๆ ถ้ามีกำลังมากขึ้น ถ้าจิตสงบแล้ว คนที่หัดภาวนาเขาจะมีหลักการตรงนี้ ตรงที่ว่า ถ้าเราใช้ปัญญา เราใช้ความคิด ความคิดมันผิด ผิด มันไม่คล่องตัว สอง ความคิดมันไม่ทะลุปรุโปร่ง ไม่ทะลุทะลวง แสดงว่ากำลังสมาธิไม่พอแล้ว

แต่ถ้าคนเคยภาวนาแล้วพอใช้ปัญญาไปแล้วนะ เวลาใช้ปัญญาไปแล้วมันไปไม่ได้ แล้วตัวเองยังคิดว่าจะใช้ปัญญาเพราะมันหวังผล มันอยากได้ผล แล้วมันคิดว่ามันใช้ปัญญาแล้วจะได้ประโยชน์ๆ เพราะ เพราะโดยความเชื่อฝังใจเลยว่ากิเลสจะขาดด้วยปัญญาๆ ก็ใช้ปัญญาไปเรื่อย มันก็เลยห่วงแต่ปัญญา แล้วจะใช้ปัญญาต่อเนื่อง ใช้ปัญญาจนมันได้คิด มันอุกใจคิด เอ๊ะ! พอเอ๊ะ! มันหยุดแล้วมันกลับมาทำสมาธิใหม่ละ นั่นนะเขาจะกลับมาทำสมาธิได้

แต่ถ้าเขายังคิดว่านี่มันยังเป็นปัญญาๆ อยู่ เขายังมูมานะอยู่ต่อไป มันจะพันเพื่อนไปเรื่อยๆ แล้วจะตั้งเครียด จะเด็อดร่อน จะไอ้โฮ! แต่คิดว่าเป็นปฏิบัติธรรมนะ แต่ถ้าคนเคยเจอประสบการณ์อย่างนี้แล้ว พอมันตั้งเครียด พอมันใช้ปัญญาไปแล้วมันผิดเคือง มันรู้เลย สมาธิไม่พอแล้ว เขาจะกลับมาทำสมาธิเลย

ฉะนั้น คนที่ภาวนาไปแล้วมันจะเห็นความสำคัญของสมาธิมาก ถ้ามีสมาธิโดยมีหลักเกณฑ์มันเหมือนผู้ใหญ่เลย ผู้ใหญ่นี่นะ คนที่เป็นผู้ใหญ่แล้วจะเอาไปทิ้งไว้ที่ไหนเขาก็กลับบ้านได้ทั้งนั้นนะ เด็กพอมันหลงทางหนอยเดียวมันกลับไม่ได้เลย จิตถ้ามันไม่มีสมาธิ จิตมันเป็นเด็กอยู่แล้ว จิตมันทำอะไรนะ ไม่มีหลักเกณฑ์อะไรทั้งสิ้น แต่พอถ้ามันฝึกหัดจนทำสมาธิเป็น

คนเรานะ ทำสิ่งใดก็ได้แล้วแต่ อาหารชนิดใดถ้ามันเป็นสิ่งที่ว่ารสชาติดีมาก แต่กินทุกวันๆ ก็เท่านั้นนะ กินทุกวันๆ แล้วมันจืดชืดเหมือนกัน นี่ก็เหมือนกัน จิตใจที่มันพอทำสมาธิ ทำสมาธิ แล้วคิดว่ามันจะดีแล้วอะไรแล้ว มันทำบ่อยครั้งๆ เดียวมันก็จืดชืด แล้วพอจืดชืดขึ้นมาทีนี้ไปอย่างไรต่อ ไปอย่างไรต่อ แต่ถ้ามันเป็นจริงๆ รสของธรรมชาติที่รสทั้งปวง ไม่มีจืดชืดหรอก ฉะนั้น สิ่งที่ว่าเขาบอกว่า สิ่งที่จะแนะนำไปแล้วในหัวข้อเรื่อง “เป็นธรรม” เขามาใช้กับความคิดของตน ถ้าความคิดของตนแล้ว พอได้ฟังแล้วมันวางไว้หมดเลย แล้วมาฝึกหัดทำสมาธิให้มากขึ้นๆ ทำความสงบของใจมันมีคุณค่า

คุณสิ คนเรานะ ถ้าทำงานตลอดโดยไม่พักผ่อนก็อยู่ไม่ได้ ถ้าพักผ่อนเราก็ไม่มีอาชีพที่ไว้ทำมาหากิน เราก็ต้องทำ นี่ก็เหมือนกัน ทำสมาธิ ถ้ามันไม่ได้พักสมาธิโดยความเป็นจริงนะ งานที่ว่า จะก้าวหน้าไปเป็นไปไม่ได้หรอก มันเป็นเรื่องโลกๆ แล้วเป็นเรื่องโลกไม่ใช่โลกธรรมดานะ เวลาทุกข์เวลายาก มาศึกษาธรรมะแล้ว มันเห็นผลประโยชน์มันชื่นใจก็อยู่กับธรรมะ พอเดี๋ยวก็เลิสมันฟูขึ้นมาซะ เดียวก็หลุดออกไป มีเท่านั้น มันต่อเนื่องไปไม่ได้หรอก

แต่ถ้ามาทำความสงบของใจให้ได้ก่อน แล้วใจให้สงบก่อน พอสงบแล้วนะ ฝึกหัดใช้ปัญญาไป แล้วถ้ามันก้าวหน้าไป ก้าวหน้าไป พอก้าวหน้าไปมันเห็นถูกเห็นผิด มันรู้จักผิดชอบชั่วดี มันทำต่อเนื่องไปๆ มันจะเป็นประโยชน์กับมัน นี่พูดถึงการกระทำนะ

ทีนี้เข้ามาคำถาม “๑. ถ้าสติตั้งมั่นเข้าสมาธิก่อนเวทนาจะเกิด จิตโยมสามารถหนีเวทนาออกได้ และหากเกิดนิมิต กำลังสมาธิสามารถดับนิมิตได้”

พอมันเป็นสมาธิจริงๆ มันเป็นอย่างนี้ เป็นสมาธิจริงๆ นะ เป็นสมาธิ สมาธิคือจิตตั้งมั่น จิตมันสงบระงับเข้ามา จิตไม่พาดพิงอารมณ์ใดๆ ทั้งสิ้น สิ่งที่ว่าว่างๆ ว่างๆ อารมณ์ทั้งนั้น ถ้าเป็นความคิดก็เป็นอารมณ์ทั้งนั้น เวลาเราพุทโธๆ ก็เป็นอารมณ์หนึ่งๆ เห็นไหม หายใจเข้านี่พุท หายใจออกนี่โธ วิตก วิจาร์ ปิติ สุข เอกัคคตารมณ์ วิตก วิจาร์ วิตก วิจาร์อยู่กับอารมณ์นั้นๆ ถ้ามันละเอียดเข้ามา ละเอียดเข้ามาจนมันคล่องตัวขึ้นมา แล้วถ้ามันพุทโธจนพุทโธไม่ได้ มันปล่อยพุทโธ มันเป็นตัวมันเองเลย เห็นไหม

ถ้ามันตั้งมั่น เพราะว่าถ้าจิตมันตั้งมั่น พอจิตมันตั้งมั่นขึ้นมาแล้วมันมีสติ เห็นไหม มีสติสัมปชัญญะ สมาธิเราก็เป็นสมาธิ แล้วมันจะรู้มันจะเห็นอะไร ทำไมเราจะไม่รู้ตัว อย่างเช่น

บอกว่า “เวลาเป็นสมาธิแล้วมันสามารถดับนิมิตได้” พอเป็นสมาธิแล้วมันจะรู้มันจะเห็นอะไรก็ได้ ถ้ามันจะรู้มันจะเห็นมันโดยวาสนา ถ้ามันจะรู้เห็นโดยวาสนา เรามีสติอยู่มันเหมือนสวิตช์เลย เปิดปิดได้ ปิดก็ได้ เปิดก็ได้ จะให้เห็นก็ได้ จะดับก็ได้ ถ้ามีสมาธิ มีสมาธิคือมีสติ มีสติคือมีคนผู้ควบคุม มีผู้ควบคุม เราก็จะควบคุมจิตเราไม่ให้หลงไหลไปทางอื่นได้ใช่ไหม

แต่ถ้ามันไม่มีสติ เห็นนิมิตแล้วทำอย่างไรล่ะ มันก็เห็นไปเรื่อย มันก็อยากรู้ มันก็ชักเราไปเรื่อย มันก็ลอยลมไปเรื่อย นี่ไง ไม่มีสติ ถ้ามีสตินะ พอเห็นนิมิต นิมิตอะไร ไร! หลวงปู่มั่น หลวงปู่จวนท่านพูดเลย “ถ้าเห็นนิมิตนะ ถ้าอยากรู้ ถามเลย คืออะไร” ถ้ามันพร้อม สติมันพร้อมนี่บอกว่า “ถ้าเขาเป็นสมาธิ เขาสามารถดับนิมิตได้ แล้วที่ว่าจิตของโยมสามารถหนีเบเวทนาออกได้” คำว่า “หนีเบเวทนา” มันเป็นคำเทศน์หลวงตามาจะบอกว่าหลวงปู่มั่นท่านพูด เวทนามาก็หนีเบเวทนาเลย คือตัดเลย แต่คำว่า “ตัดเลย” คำว่า “หนีเบ” ท่านพูดให้เป็นคำกระชับ ถ้าหนีเบเอาอะไรไปหนีเบ หนีเบเวทนา หนีเบมันก็กดไว้เฉยๆ

แต่ถ้าเป็นเวทนา เห็นไหม เราจะดับเวทนา เห็นไหม “หัวเข่า มันเจ็บที่หัวเข่า หัวเข่าเป็นเวทนาได้หรือไม่ หัวเข่ามีชีวิตหรือไม่ กระดูกมีชีวิตหรือไม่ เนื้อหนังมีชีวิตหรือไม่” มันไม่มีทั้งนั้น “แล้วเวทนามันเกิดได้อย่างไร ทำไมมันไปเกิดตรงหัวเข่า เกิดตรงหัวเข่าเพราะจิตเราไปรับรู้ที่หัวเข่า หัวเข่ามันก็มี ความเจ็บปวดที่หัวเข่า มันก็เลยกลายเป็นเจ็บเข่า” ถ้ามันพิจารณาไป เขามันเจ็บอย่างไร พอเขามันไม่เจ็บ จริงๆ จิตมันไม่รับรู้ ถ้าเวทนาดับด้วยปัญญา นั่นอีกเรื่องหนึ่งนะ

คำว่า “หนีเบ” มันก็เหมือนกับการกดทับไว้ ว่าหินทับหญ้าๆ **แต่ถ้ามันเป็นปัญญา ไคร่ครวญนะ แต่คำว่า “หนีเบ” ของหลวงปู่มั่น หนีเบด้วยปัญญา ตัดขาดด้วยปัญญา**

นี่ก็เหมือนกัน เวลาคนเจโตวิมุตติ หมายถึงว่าจิตสงบแล้วเห็นกายๆ จำพึงให้กายเป็นอย่างไรๆ การจำพึงให้กายนี้แล้วกายมันแปรสภาพนั้นคือปัญญา ปัญญาคือมันเห็นภาพ ปัญญารู้โดยภาพ รู้โดยตัวอักษร รู้โดยเสียง รู้โดยอะไร เราฝึกหัดปัญญา เราโดยอะไร ถ้าเราฝึกหัดปัญญาโดยสิ่งใดมันก็เห็นสิ่งนั้น

แต่คำว่า “หนีเบๆ” ถ้ามันขาด ขาดโดยคำจำพึง ขาดโดยอะไร เห็นไหม มันจะเป็นประโยชน์กับเรา เป็นประโยชน์กับเราตั้งแต่ว่า “ถ้าสติตั้งมันเข้าสมาธิก่อนเวทนาจะเกิด จิตโยมสามารถหนีเบเวทนามาก็ได้ หากเกิดนิมิต กำลังสมาธิสามารถดับนิมิตได้” ถ้ามันทำได้จริงมัน

ชัดเจน ชัดเจนเพราะมีสติ มีสติสัมปชัญญะแล้วมีกำลังของสมาธิทำอะไรก็ได้ สติสมบูรณ์หมดเลย มีสติพร้อม แต่สมาธิเราอ่อนแอ สมาธิอ่อนแอคือจิตมันไม่แข็งแรง ถ้ามันรู้มันเห็นอะไรก็เหมือนกับคนติดยา ติดยา เขาไม่ต้องทำอะไร เขาเอายามาล่อ ไปแล้ว นี่ก็เหมือนกัน ถ้ามันอ่อนแอมันเห็นอะไร มันก็ตามเขาไป ถ้ามันมีสติมันก็พร้อม นี่พูดถึงว่าถ้าสมบูรณ์ สมบูรณ์เป็นอย่างนี้

“๒. ถ้าพลังเปลว เกิดเวทนามาก่อนสมาธิตั้งมั่น หลายครั้งสมาธิก็จะกดเวทนา ซึ่งเวทนาจะดับได้ พักใหญ่เวทนามักจะเกิดใหม่ และโยมก็จะใช้กำลังสมาธิกดเวทนาใหม่” ถ้าเราพุทโธๆ ถ้าจิตลงสมาธิก่อน เวทนามาทีหลัง จิตเป็นสมาธิก่อน เวทนามาทีหลัง เราสามารถจับเวทนาได้ แต่ถ้าเราพุทโธๆ เวทนามาก่อน เห็นใหม่ เวทนาเป็นเรา เราเป็นเวทนา ถ้าจิตเราเป็นสมาธิ สมาธิเป็นเรา เวทนา เห็นใหม่ เวทนาเป็นอาการ เวลาเวทนาเป็นอาการ จิตที่มันจับเวทนา มันถึงจับเวทนา คือว่าถ้าจิตสงบแล้วจับเวทนา พิจารณาเวทนา มันทำได้ ไม่เจ็บปวดจนเกินไป

แต่ถ้าเวทนาเป็นเราๆ เวทนากับเราเป็นอันเดียวกัน แล้ว พอเวทนาเป็นเรา เราไปจับเวทนา อู้ย! ทุกข์มาก ปวดมาก ถ้าพุทโธๆ จนพุทโธสงบเข้าไปก่อน “ถ้าเวลาพลังเปลวเวลาสมาธิยังไม่ตั้งมั่น หลายครั้งที่เวทนามาก่อน เขาบอกเขากดไว้ ทับไว้” กดไว้ ทับไว้ก็พุทโธไปเรื่อยๆ ถ้าพุทโธชัดๆ มันมีกำลังมันเป็นได้ จิตนี้เป็นได้หลากหลายนัก มันอยู่ที่วิธีการ อยู่ที่วาสนาของคน แล้วคนคนนี้ผู้ถามถามทำอย่างนี้ได้ เราคนฟัง เราเคยอยากทำ เราจะทำอย่างนี้บ้าง เราก็จะไปทำอย่างนี้บ้าง...ไม่ได้ มันวาสนาคนไม่เหมือนกัน แต่ถ้ามันถนัดไปทางอื่นไป

แต่ถ้ามันจะกดเวทนาไว้ แต่สำหรับเรานะ ถ้าเราพุทโธๆ ถ้าเวทนามานะ ภูเก็ตโธโธๆ ไว้ก่อน พุทโธอย่างเดียว เวทนาส่วนเวทนา ไม่ให้มันเข้ามายุ่ง พุทโธจนลงไปได้ แต่ถ้าวันไหน พุทโธๆ จนลงสมาธิไปแล้วนะสบายมาก เวทนามาจับพิจารณาได้ แต่บางทีก็ประมาณ คนภาวนาเป็นอย่างนี้เหมือนกัน เราเคยประมาณ บางที่นั่งสมาธิไป นั่งสบายๆ เวทนามันมา ใ้อโฮ! พุทโธเกือบตาย เอาจนกว่ามันจะลงได้เหมือนกัน นี่เขาพูดเลยว่า “เขากดไว้ๆ”

คนภาวนา มันฆ่าตัวเองไป เวลาฆ่าตัวเอง เวลาเจอเวลาเจ็บเองถึงได้รู้จัก ดีแต่สอนคนอื่น เวลาตัวเองเจ็บก็เจ็บอย่างนี้แหละ แต่มันก็ผ่านมาได้ มันเป็นเรื่องเท็จจริง คนมันเคยผ่านมาแล้ว เวลาใครถาม ถามปัญหามันถึงตอบเขาได้ ถ้าคนไม่เคย ถามปัญหาก็ตอบเขาด้วยความจริงจัง

นะ ทางวิชาการ เวลาเขาถามเข้ามาจริงๆ เขาก็ต้องถามหาข้อสงสัยของเขาไป ตอบเขาไม่ได้
หรือก พอดตอบไม่ได้ก็ว่า เออ! ก็ตำราบอกไว้อย่างนั้น แต่ถ้ามันเคยทำนะ มันยืนยันได้เลย เออ!
ทำมาแล้วๆ

ไอนี้มันเป็นเวทนาสักแต่ว่าเวทนา เวลาเรารู้กับเวทนานะ ๑. เวทนาดับ ๒.
เวทนาไม่ดับ แต่ก็ไม่รบกวนเราจนเกินไป เขาเรียกว่า “เวทนาสักแต่ว่าเวทนา” เวทนา
มันไม่ดับไปหรอก เวทนามันมีของมันอยู่ แต่มันก็ไม่รุนแรงจนเราเป็นเวทนา เวทนา
เป็นเรา เราเป็นเวทนา เวทนาสักแต่ว่าเวทนา เวทนาเกิดขึ้นแต่เราไม่สามารถเอาชนะ
มันได้ ยันกันไว้เฉยๆ แล้วถ้าพิจารณาไปจนถึงที่สุดเวทนามันดับ ดับหมดเลย จิตนี้เด่น
มาก

เห็นไหม มันมีตั้งแต่เวทนาสักแต่ว่าเวทนา เวทนาเป็นเรา เราเป็นเวทนา แล้ว
พิจารณาเวทนาจนมันดับ แล้วพิจารณาซ้ำบ่อยๆ ครั้งเข้าให้มีความชำนาญมากขึ้น
เพราะ เพราะมันเป็นการดับชั่วคราว คำว่า “ดับชั่วคราว” มันไม่สะอาดจนถึงสิ้นสุดของ
มัน ถ้ามันดับชั่วคราว เดี่ยวเวทนามันเกิดอีก เราก็พิจารณามันอีก พิจารณาบ่อยครั้ง
เข้าๆ จนมันดับเด็ดขาด พอมันดับเด็ดขาด มันจะรู้แจ้งกลางหัวใจ เป็นปัจจุัตถัง เป็น
สันติปฏิภูมิ

เวลาหลวงตาท่านพิจารณาเวทนาจนเวทนามันดับเด็ดขาด ท่านพูดเอง “เวลา
มันอหังการในหัวใจ ตั้งแต่บัดนี้ไป ไอนมาร กิเลสมันจะเอาเวทนาอะไรมาหลอกเราอีก
วะ เวทนาหน้าไหนจะหลอกเราได้อีกวะ” มันจะรู้แจ้งเวทนาทั้งหมดเลย ถ้ามันขาดโดย
ข้อเท็จจริง

แต่ที่มันดับไปมันชั่วคราวๆ คำว่า “ชั่วคราว” หมายความว่าเราทำได้แล้ว แล้วเรา
พยายามทำให้มันชำนาญขึ้นๆ จนรื้อค้นชำระล้างจนเด็ดขาดไปเลย ทำไปข้างหน้า อย่าชะล่าใจ
ไม่ใช่ว่ามันดับไปแล้ว ไซ้! ถูกต้อง เราก็น่าจะภูมิใจเพราะเราทำได้ แต่! แต่มันยังมีกิเลสตัณหา
ความทะยานอยากที่มันมีเล่ห์เหลี่ยมพลิกแพลงหลอกหลวงอยู่ในจิตใต้สำนึก เราก็ต้องพิจารณา
เวทนาแล้วพิจารณาเล่า มันจะผ่านไปแล้ว มันจะดับไปแล้ว เดี่ยวเรานั่งภาวนามันก็เกิดเวทนา
อีก จิตสงบแล้วถ้าเวทนามันมาเราก็จับเวทนาได้อีก

สิ่งที่มันดับไปแล้วมันก็คือดับไปแล้ว เหมือนคำถามที่ว่ามันเป็นอดีตไปแล้ว แล้วเวทนา
ปัจจุบันที่มันเกิดขึ้นเราก็จับเวทนาพิจารณาซ้ำแล้วซ้ำเล่าๆ มันจะดับชั่วคราวๆ ละเอียดลึกซึ้ง

เข้าไป แล้วมันก็จะพลิกแพลงหลอกหลวงละเอียดลึกซึ้งเข้าไป เราก็ทำของเราต่อเนืองไปๆ เพราะ เพราะมันยังมีเชื้อมีไข เหมือนโรคภัยไข้เจ็บที่มันยังไม่หายขาด มันมีเชื้อโรคที่ยังไม่จบสิ้น เราก็ กินยาต่อเนืองๆ จนกว่ามันจะดับสิ้นไป พิจารณาเข้าไปๆ ไม่ใช่ว่ามันดับแล้วเราจะเข้าใจ ทำ ต่อเนืองไป แล้วถ้ามันจะดับเด็ดขาด มันจะมีคำตอบขึ้นมากลางหัวใจเด็ดขาด

ถ้ามันยังไม่มีคำตอบขึ้นมากลางหัวใจ เวลาครูบาอาจารย์ท่านสนทนาธรรมกัน ท่าน สนทนาธรรมกันแบบนี้ไง สนทนาธรรม **ธมฺมสากัจฉา** หลวงปู่บัวที่ท่านไปเล่าให้หลวงตามหา บัวฟัง หลวงตามหาบัวว่า “พูดมาสิ” ท่านก็พูดมาเรื่อย พูดมาเรื่อย หลวงตามหาบัวท่านก็บอก ว่า “พูดต่อไปสิ” ทีนี้หลวงปู่บัวท่านพูดได้แค่นั้นไง คือว่ามันดับ แต่ยังไม่เด็ดขาดทั้งสิ้น ท่าน บอกว่า “ก็หมดแล้วไง วิมุติก็เป็นอย่างนี้แหละ”

หลวงตาท่านบอก “อู๋ตาย!” คำว่า “อู๋ตาย!” มันยังมีเชื้อไข คนที่เป็นรู้อยู่ คนที่เคยผ่าน มามันมีของมันอยู่ข้างหน้าไซ้ใหม่ ท่านถึงให้ทำซ้ำลงไป ทำซ้ำลงไปให้ละเอียด แต่ผู้ที่ไม่รู้ “ก็มี เท่านี้แหละ จบเท่านี้” ไ้คนที่พูดรู้เท่านี้ ก็พูดเท่านี้จริงๆ นะ พูดด้วยความรู้ของตน ด้วยความ เด็ดขาดของตนว่า “เท่านี้แหละไซ้” แต่คนที่เขาอยู่เหนือกว่าเขาบอก “อ๊ะ! อ๊ะ! อู๋ตาย!” แล้ว ท่านบอก “เอานะ ถ้าอย่างนี้ทำแค่นี้ก็แค่นี้ แล้วให้พิจารณาอย่างนี้ จับตรงนี้ต่อเนืองไปอย่างนี้” แล้วให้ทำต่อเนืองไป

นี่พูดถึงว่าเด็ดขาดหรือไม่เด็ดขาดไง ถ้าชั่วคราวจะบอกว่ามันผิด มันไม่ผิดหรอก มันถูก ภาวนาเก่งด้วย เพราะกว่าจะตั้งตัวได้ กว่าจะพิจารณาได้ มันต้องมีความสามารถพอสมควรมัน ถึงพิจารณามาได้ แต่มันยังไม่เด็ดขาด ไม่ดับโดยสิ้นเชิง มันยังมีเชื้อไขของมันอยู่ แล้วถ้าเรา เลินเล่อ เตี้ยมันก็พึ่นฟูมาๆ แล้วมันจะเป็นปัญหาเหมือนกับเราต้องไปเริ่มต้นภาวนาใหม่ นี่พูด ถึงว่า การกดเวทนาไว้ การพิจารณาของมันไว้นะ

“นี่ข้อที่ ๓. ถ้าเกิดเวทนาและสมาธิโยมไม่ตั้งมั่น โยมก็จะใช้ขันติธรรม นั่งสมาธิทนเวทนา จนครบจำนวนเวลาที่ตั้งไว้ โยมเคยทนเวทนาจนจิตรวม ซึ่งหลวงปู่เคยเทศน์ไว้ว่าสภาวะ-ธรรม แบบนี้เป็นสภาวะธรรมแบบสัมผัสหล่น มีครูบาอาจารย์สายวัดป่าที่ท่านว่า มันเป็นเวทนา เวทนานี้ เป็นในหลักภาวนาคงที่ต่อเนือง” ถ้าคงที่ต่อเนือง กรณีอย่างนี้มันเป็นอุบาย อุบายว่า เวลาจิตเรา

สงบแล้ว เราจะพิจารณาท่าของเราให้มันดีขึ้น พัฒนาของเราขึ้น เห็นใหม่ เวลาจิตเราสงบแล้ว จิตสงบส่วนจิตสงบ พอจิตสงบแล้วถ้าคนไม่เคยวิปัสสนา มันจะเริ่มต้นไม่ได้

แต่จิตของคนนะ พอสงบแล้วรื้อค้น ถ้าจิตสงบแล้วเห็นสติปัฏฐาน ๔ เห็นกาย เห็นเวทนา เห็นจิต เห็นธรรมตามความเป็นจริง เห็นอาการแล้วเขาเรียกว่าชุดคู้ยจนเห็นมันแล้ว เวลาจิตพิจารณาไปแล้ว เราก็จับเราก็พิจารณาของมันได้ด้วยปัญญา เวลาพิจารณาแล้วถ้าเราเหนื่อย นึก พิจารณาแล้วแบบว่ามันพึ้นเพื่อน สมาธิมันอ่อนแอ เราก็วาง กลับมาที่พุทโธ

พอปล่อยจากพุทโธมันก็เข้าไปสู่งานนั้น คนที่ชุดคู้ยหามันเจอแล้วก็เริ่มฝึกหัดใช้ปัญญา มันจะต่อเนื่องๆ ไป เราจะดึงจิตของเราให้กลับไปสมาธิ ให้กลับไปพุทโธเฉยๆ ให้ใช้ปัญญา อบรมสมาธิ คือว่า เราไม่ได้ใช้ปัญญาใคร่ครวญในกิเลสตัดทอนความทะยานอยาก เราใช้ ใช้สติปัญญาใคร่ครวญถึงความไม่สงบของเรา “ทำไมจิตมันไม่สงบ ไม่สงบเพราะว่ามันไปคิดเรื่องอะไร คิดเรื่องนั้นแล้วเป็นอย่างไร” นี้อย่างนี้ คือ ปัญญาอบรมสมาธิให้จิตสงบ

ถ้าจิตสงบแล้วจิตเห็นอาการของจิต จิตเห็นกาย เห็นเวทนา เห็นจิต เห็นธรรมตามความเป็นจริง จิตเห็นกายก็เหมือนกับมีคู่ต่อสู้อยู่ระหว่างเรากับกาย เรากับเวทนา เรากับจิต เรากับธรรม แต่ถ้าเป็นปัญญาอบรมสมาธิ เราพิจารณาหัวใจของเราให้มันสะอาด พิจารณาหัวใจของเราให้มันปล่อยวางนี่คือปัญญาอบรมสมาธิ ปัญญาอบรมสมาธิกับปัญญาพิจารณา ถ้าคนภาวนาเป็นถ้ามันชุดคู้ยจนค้นคว้าหากิเลสเจอ แล้วมันใช้ปัญญาอย่างนั้นไป มันก็ใช้ปัญญาอย่างนั้นไป ถ้าใช้อย่างนั้นไป พอมันใช้ปัญญาแล้วถ้ามันพึ้นเพื่อน เราก็กลับมาพุทโธ

ถ้าพุทโธ แต่เวลาคำถามเขาถามว่า “ถ้าเกิดเวทนาและสมาธิไม่ตั้งมั่น โยมใช้ขันติธรรมๆ” ใช้ขันติธรรมมันก็ถูกต้อง เวลาคนที่ภาวนาเริ่มต้น เห็นใหม่ บอกว่า “เวลาภาวนาไปแล้วมันปวดมากๆ” ปวดมากๆ เรากลับมาพุทโธชัดๆ พุทโธชัดๆ นี่คือถอยกลับมา คือเราไม่ไปคลุกไม่ไปเผชิญกับเวทนา ไม่ไปจับเพื่อกำหนดว่าอย่างนั้นเลย ไม่ไปจับเพื่อกำหนด เพื่อกำหนด เพื่อกำหนด วางอยู่บนมือ คู้ย! ร้อนนำดูเลย แต่ก็พุทโธๆ เราพุทโธของเราไว้ พุทโธไว้ไม่ไปจับเพื่อกำหนด แต่ถ้าเราพุทโธจนจิตสงบแล้ว ถ้าไปเห็นเวทนา จับเวทนา เพื่อกำหนดมา เราจับได้เลย

นี่พูดถึงว่า ถ้ามันไม่ได้เราก็กลับมาพุทโธชัดๆ คือว่าไม่ต้องไปต่อสู้อันนี้มันมีอยู่ ๒ วิธีการ วิธีการหนึ่ง เห็นใหม่ เขาบอกว่า “ถ้าจิตสงบแล้ว จิตมีกำลังขึ้นมา ถ้าเวทนาเกิดขึ้น เราก็

พิจารณาเวทนา” การพิจารณาเวทนาคือเราจับ คำว่า “เวทนา” คือความปวด มันจะเวทนาในเรื่องอะไร เวทนากาย เวทนาใจ เวทนามันเกิดที่ศีรษะ เวทนาเกิดที่หน้าอก เวทนาเกิดที่แขน เกิดที่เอว เกิดที่หัวเข่า เวทนามันเกิดแต่ละจุด เราจับเวทนาแล้วต่อสู้อับกับเวทนา ถ้าจิตสงบแล้วจับเวทนาแล้วพิจารณาเวทนา

แต่ถ้าเวทนามันยังไม่มา เห็นไหม เรากำหนดพุทโธ แล้วถ้าเวทนามาช่วงนั้น เห็นไหม เขาบอกว่า “ถ้าจิตมันไม่ตั้งมั่น เขาใช้ขันติธรรมๆ ใช้ขันติธรรมอดทนไป อดทนไปแล้วเขาบอกว่า หลวงพ่อเทศน์ไว้ว่าเป็นสภาวะธรรมเป็นแบบสัมผัส” สัมผัสมันไม่ได้พิจารณาเลย พิจารณาแต่ข้างนอก เวลามันสัมผัสมันเป็นไปโดยถ้าสัมผัสกับธรรมเกิดมันอาการใกล้เคียงกัน เวลาธรรมเกิดๆ ธรรมเกิด เห็นไหม เราใช้พุทโธๆ เวลามันผุดขึ้นมา ใ้่นี่ก็เหมือนกัน ถึงเวลามันสัมผัสแล้วบอกว่า “เวลาวัดป่าสายครุฑาอาจารย์ท่านบอกว่าให้คงที่ต่อเนื่อง อย่างเช่นว่า ภาวนา ๑ ชั่วโมงก็ค่อยเป็นชั่วโมงครึ่ง ๒ ชั่วโมง ๓ ชั่วโมงต่อเนื่องไป” ใ้คำ่ว่า “ชั่วโมง ชั่วโมงครึ่ง” ถ้าภาวนา ภาวนาโดยเวลาที่มันมากกว่า เราก็เห็นด้วยนะ

แต่! แต่ถ้าเราบอกว่า เวทนา เวลาเราภาวนาไปมันไม่มีหลักเกณฑ์ ไม่มีหลักเกณฑ์ พระเราเมื่อก่อนไม่มีนาฬิกา เขาก็ใช้เทียนเล่มหนึ่ง หรือว่ารูปเล่มหนึ่ง จนกว่ารูปมันจะหมดเล่ม หรือเทียนมันจะหมดเล่ม แล้วท่านก็ภาวนาไปเพื่อเป็นบรรทัดฐาน อย่าให้เข้าข้างตัวเอง อย่าให้เอาแต่สะดวกสบายต่อไป ฉะนั้น เวลาไปเดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา แหม! รูปมันช้าเหลือเกิน เทียนก็แหม! มันเผาช้าจัง โอ! มันอึดอึดมาก แต่มันก็บังคับตัวเองไว้ มันเป็นประโยชน์ ประโยชน์ตรงนี้ไง

เวลาภาวนาถ้ามันไม่ลงภาวนาแล้วมันไม่สมความปรารถนา แต่เราก็ต้องมีกติกาบังคับตัวเองให้มีความเพียร อย่างน้อยก็ภาวนาให้แบบที่เราตั้งใจไว้ ถ้าแบบที่เราตั้งใจไว้ เขาเรียก สัตย์ คนมีสัตย์ คนมีสัตย์ฝึกหัดไว้ ฝึกหัดให้เรามีสัตย์จะ ถ้ามีสัตย์จะ คนมีสัตย์จะต่อไปทำหน้าที่การทำงาน ทำสิ่งใดมันก็มีสัตย์จะ แต่คนมันลุ่มเหลว คนไม่มีสัตย์จะ ไม่มีสิ่งใดเลย ทำสิ่งใดแล้วไม่พอใจก็เลิก ไม่พอใจก็ไป ทำอะไรก็จะเอาแต่ความพอใจของตน ถ้าเราลุ่มเหลวอย่างนี้เราก็จะลุ่มเหลวเรื่อยไป ถ้าเราฝึกหัด นี่คือการฝึกหัดดัดแปลงนิสัยของตน ถ้ากรณีนี้เราเห็นด้วย

แต่ถ้าเวลาเป็นการภาวนา การภาวนาอย่างนี้เพื่อฝึกหัดให้เราเป็นคนมีสติ ให้คนเรามี
 สัจจะ ให้คนเรารักษา รักษาคำพูดของตน รักษาเจตนาของตน ตั้งใจของตน อันนี้ได้ แล้วถ้ามัน
 ภาวนาแล้วเป็นสมาธิหรือฝึกหัดใช้ปัญญา อันนี้คือผลของการภาวนา เห็นไหม อันนี้เราเห็นด้วย
 แล้วถ้ามันเป็นประโยชน์ มันเป็นประโยชน์กับเรา มันฝึกหัดเราเพื่อประโยชน์กับเรา ถ้าเพื่อ
 ประโยชน์กับเราก็คือภาวนาของเราไป ฉะนั้น ถ้ามันปฏิบัติไปมันเป็นปัจเจกตั้ง เป็นสันติภูมิวิโคกับ
 การปฏิบัติของเรานะ ถ้าเป็นการปฏิบัติของเรา พูดถึงถ้ามันภาวนาไปแล้วมันก็มีเหตุผล

อันนี้คือว่าภาวนาเพื่อเอาความจริงในใจของตน ถ้าเอาความจริงในใจของตน มันจะเป็น
 สันติภูมิวิโค เวลาปัจเจกตั้ง สันติภูมิวิโค เวลาครูบาอาจารย์ท่านเทศนาว่าการ เราฟังแล้วไม่ให้เชื่อๆ
 ไม่ให้เชื่อเพราะเหตุนี้ ไม่ให้เชื่อแล้วเราต้องมาพิสูจน์ พิสูจน์คือการปฏิบัติแล้วให้เชื่อผลการ
 ปฏิบัตินั้น แล้วถ้าเวลาปฏิบัติแล้วผลการปฏิบัตินั้นมันก็ไปตรงกับธรรมชาติขององค์สมเด็จพระ
 สัมมาสัมพุทธเจ้า ไปตรงกับธรรมชาติของครูบาอาจารย์ เห็นไหม เราเชื่อสิ่งนั้น พระสารีบุตรที่ไม่
 เชื่อ ไม่เชื่อเพราะอย่างนี้ ไม่เชื่อเพราะมันเป็นความจริงในใจของตน

นี่ก็เหมือนกัน ถ้าเราปฏิบัติแล้วมันเป็นความจริงในใจของตนนะ เคยได้ยินได้ฟังที่ไหน
 มันลากไปเลยแหละ เคยได้ยินที่นั่น ครูบาอาจารย์ท่านว่าอย่างนั้นแล้วมันจริงอย่างนั้น ถ้าจริง
 อย่างนั้นแสดงว่าครูบาอาจารย์กับการปฏิบัติของเราจริง แต่ถ้าเราปฏิบัติไปแล้ว ครูบาอาจารย์
 ว่าอย่างนั้น แต่มันไม่เป็นจริงสักที แล้วปฏิบัติมันก็เป็นไปไม่ได้ มันต้องแสดงว่าผิดข้างหนึ่ง
 แน่แน่นอน แต่ถ้าเราทำของเราเป็นจริงขึ้นมา แล้วมันจะเป็นประโยชน์กับเรา

ฉะนั้น มันก็เลยเป็นการปฏิบัติ บริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ถ้ามันปฏิบัติแล้วมันจะได้เหตุได้ผล
 ขึ้นมา ถ้ามันได้เหตุผลขึ้นมาเนะ เอาความจริงอันนี้ เอาความจริงของเรา ถ้ามันได้ความจริงของ
 เรานะ เราจะย้อนกลับ ย้อนกลับมาถึงการฝึกหัด แล้วทำจิตใจของคนให้มันคง ย้อนกลับมาที่ว่า
หลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่นท่านจะฝึกหัดมาตลอด ให้พวกเราทำความสงบของใจเข้ามา
ก่อน ทำความสงบของใจเข้ามาก่อน แต่การทำ ความสงบของใจของตนมันก็ไม่ใช่ง่าย
 คำว่า “ไม่ใช่ของง่าย” มันเหมือนกับพ่อแม่กับลูก พ่อแม่ทุกคนปรารถนาให้ลูกเป็นคนดีทั้งนั้น
 แต่ลูกมันก็ไปตามแต่นิสัยมัน

นี่ก็เหมือนกัน ครูบาอาจารย์ท่านปรารถนาให้ทำความสงบของใจเข้ามาก่อน ทำความ
 สงบของใจเข้ามาก่อน คีล สมาธิ ปัญญา ความสงบทำยาก เพราะส่วนใหญ่แล้วมันสงบแบบ

โลกๆ มันสงบหมายความว่า ลูก เห็นไหม เวลาคนเขามีปัญหาค่ะ ถ้าลูกใครก็แล้วแต่ไปสร้างปัญหาที่ไหน เวลาตำรวจเขาไปถามพ่อแม่ “ลูกฉันเป็นคนดี ลูกฉันไม่เคยเสียหายเลย” ทุกคนจะบอกว่า “ลูกไม่เป็นอย่างนั้นหรอก ไม่ทำความผิดแน่นอน” เพราะ เพราะเวลาอยู่ต่อหน้าแม่ มันทำดีไป พอพ้นจากหน้าพ่อแม่มันก็ไปแล้ว

นี่ก็เหมือนกัน ทำความสงบของใจๆ คำว่า “สงบ” สงบต่อหน้า เวลาอย่างนี้ว่าทำความสงบ แต่จริงๆ แล้วรักษาใจของตนได้หรือไม่ ถ้ารักษาใจของตนได้ ถ้าจิตมันสงบแล้วความคิดที่เข้ามาถึงแก่หัวใจเรามันจะไม่มี ความคิดที่ฟุ้งซ่านที่ความเครียด ความทุกข์ความยากในใจ ถ้าจิตสงบแล้วพวกสิ่งนี้เกิดขึ้นไม่ได้ แต่ถ้าสิ่งนี้มันเกิดขึ้นไม่ได้ เราก็รักษาหน้าของเราไว้ รักษาว่ามันสงบๆ แล้วสงบจริงหรือเปล่า ฉะนั้น ถึงบอกว่ามันก็เหมือนพ่อแม่กับลูก พ่อแม่ต้องการให้ลูกเป็นคนดีทั้งนั้น แล้วเวลาลูกมันดีต่อหน้าเท่านั้น ออกไปนะ ออกไปคบเพื่อน เพื่อนพาไปหย่าเป พ่อมีปัญหาขึ้นมาไปฟ้องพ่อแม่ “ลูกฉันไม่ทำอย่างนั้นเด็ดขาด” เพราะต่อหน้าอย่างกับผ้าพับไว้เลย ต่อหน้าแหม! สุขยอดเลย ออกไปมันคบเพื่อน ธรรมดา

จิตที่สงบมันสงบแล้วนะ ความฟุ้งซ่านความคิดโดยความเป็นโทษมันไม่เกิดกับจิตอย่างนั้นหรอก แต่ถ้ามันไม่สงบขึ้นมาถึงมีปัญหาของมันขึ้นมาไง ถ้ามันจิตสงบเราก็ย้อนกลับมาที่ที่ว่าคำถาม ถ้าสมาธิๆ คำถามนี้เราภูมิใจในความว่า “ถ้าจิตสงบ” ทำสมาธิแล้วเวลามันภาวนาไปแล้วมันจะเกิดผลของมันเป็นขั้นเป็นตอนขึ้นไป แต่ถ้ามันไม่สงบ มันไม่สงบจริงขึ้นมาเวลาทำไปแล้วทำอยู่อย่างนั้นนะ แล้วทำอยู่อย่างนั้นนะ มันทำให้เรา ประสาเราเลยนะ ใจมันด้าน พอใจมันด้าน หลวงตาท่านพูดเลย “ถ้ามันหน้าด้าน มันทำอะไรก็ได้”

ถ้าใจมันไม่ด้าน ใจของเรา เราประพฤติปฏิบัติขึ้นมาให้มันเป็นตามข้อเท็จจริงนั้น แล้วพยายามทำให้มันสงบระงับเข้ามา ถ้าสงบระงับเข้ามาถ้ามันมีสติมีปัญญาขึ้นมา แล้วมันภาวนา ขึ้นไปนะ มันจะเห็นคุณค่า มันจะเป็นประโยชน์จริงใจ ถ้ามันเป็นประโยชน์จริงขึ้นมา นั่นนะผลของการปฏิบัติ ปัจเจกตั้ง สันติปฏิญญา แล้วมันจะเห็นคุณค่าเลย

แต่ทำกันทำแต่พอเป็นพิธี ทำแต่พอเป็นอย่างนั้นเราก็เห็นว่า มันเป็นเรื่องของโลกๆ เขาถ้าเรื่องของโลกเราเห็นด้วย เห็นด้วยหมายความว่า

ศาสนาพุทธเราเป็นศาสนาแห่งปัญญา ศาสนาพุทธเรามีมรรคมีผล ผู้ใดที่ประพฤติปฏิบัติขึ้นมา เราเกิดเป็นมนุษย์ เกิดมาพบพระพุทธศาสนา มันควรจะได้ธรรม โอสถ ได้มรรคได้ผล ได้ความสุขสงบในพระพุทธศาสนา ฉะนั้น เวลาใครเข้ามาประพฤติปฏิบัติขึ้นมา ถ้าเขามีความสุขอย่างนั้น มันก็สุขแบบโลกๆ แต่อย่างที่เราประพฤติปฏิบัติกัน เราต้องการให้ศาสนามีข้อเท็จจริง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

พระธรรมๆ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรม พระอัญญาโกณฑัญญะมีดวงตาเห็นธรรม เราจะประพฤติปฏิบัติเราก็ต้องปฏิบัติให้หัวใจเราเป็นธรรม มันเลยต้องเข้มข้น ต้องทำให้จริง ให้มันได้จริงขึ้นมา มันก็จะเป็นความจริงของเรา พระพุทธศาสนาก็สมบูรณ์แบบ สมบูรณ์แบบมันสมบูรณ์แบบโดยการประพฤติปฏิบัติ สมบูรณ์แบบโดยข้อเท็จจริงนั้น

แต่ทางโลกๆ เห็นไหม มันเป็นทางโลก เราเกิดมาเป็นมนุษย์ เกิดมาพบพระพุทธศาสนา มันก็ควรได้ประโยชน์กับพระพุทธศาสนา นั้นมันก็เป็นประโยชน์ของโลก ของมนุษย์ที่เกิดมาพบพระพุทธศาสนา ใ้มันมันเป็นวัฒนธรรมของเรา เราก็เห็นด้วย

แต่ตามข้อเท็จจริง ข้อเท็จจริง เห็นไหม มันอยากทำสมาธิๆ คำถามนี่เป็นการ ยืนยัน ยืนยันว่า ถ้าทำสมาธิ สมาธิมันมีหลักเกณฑ์ขึ้นมาแล้ว คนถามได้ประโยชน์จากพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระธรรมเกิดจากสังขาร เกิดการประพฤติปฏิบัติขึ้นมา จนตื่นเนื้อตื่นตัวขึ้นมาของตนเองเลยละ จนตื่นเต้นกับหัวใจของตนที่มันเป็นไปได้จริงตามหลักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ โดยหลักการ โดยสังขาร โดยความจริง แล้วเราทำความจริงอันนี้ได้ เราทำความจริงอันนี้ขึ้นมา มันเป็นการพิสูจน์ พิสูจน์โดยพระพุทธศาสนาไง พระพุทธศาสนา พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ สังขารอยู่ในใจของผู้ที่ประพฤติปฏิบัติ เอวัง